

Василь Карп'юк

ЩЕ ЛІТО, АЛЕ ВЖЕ ВСЕ ЗРОЗУМІЛО

Видання друге, доповнене і перероблене

БРУСТУРИ

УДК 821.161.2

К 26

Обкладинка Ксенії Степась

Василь Карп'юк.

Ще літо, але вже все зрозуміло [есеї] / Василь Карп'юк. — Брустури : ТОВ «Дискурс» : вид-во «Брустури», 2025. — 224 с.

ISBN 978-617-8326-86-9

У цій книжці багато Карпат — перша весняна гроза й кошовиця, осіннє згрібання сухого листя й білі зимові будні. Звісно, тут є коляда й великодні сирні коники, похорон сусіда й братове весілля, а ще — рецепти кулеші та бриндзи.

Також де-не-де проступає атмосфера з міських ландшафтів, як-от мед нічного повітря біля франківського озера чи київська мжичка.

Але загалом це зворушлива художня оповідь про бентежне розставання з магією дитинства, юності й малої батьківщини, яке переживає ліричний герой, входячи в стан, коли «ще літо, але вже все зрозуміло».

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не варто відтворювати будь-яким способом без письмового дозволу видавництва.

© Василь Карп'юк, текст, 2025

© Видавництво «Брустури», видання, 2025

*Хіба не цікаво, коли хтось розповідає
про свого дядька? Особливо коли почне
про батькову ферму, а тоді його занесе,
і він уже розповідає про дядька.*

Дж. Д. Селінджер

*До того ж будь-які чесні, сповідальні
рядки письменника завжди до певної міри
просякнуті гордістю за те, що йому
вдалося подолати свої гордоці.*

Дж. Д. Селінджер

Перша гроза

О, як давно так не було. Я вдома в селі. Гримить і блискає, тому довелося вимкнути комп'ютер. Мама і сестра вже двічі перепитували, чи вимкнув. І тепер пишу рукою на папері. О, ці прадавні кулькові ручки. Ними вже років зо три ніхто не писав. І тепер я знову хочу одною з них скористатися. Дві перші не пишуть — закінчилося чорнило. Добре, що третя добра. І є не до кінця списаний старий конспект сестри.

Уже давно так не було. Я на другому поверсі під самим дахом дерев'яної хати. Чутно можуть гуркіт грому. Час від часу кімната заливається світлом блискавки. Тато запалив освячену на Стрітіння свічку. І за кожним спалахом блискавки треба перехреститися, щоб і наступний не влучив у хату. Хай краще лупить у смереки. З ударених блискавкою потім виходять найлункіші трембіти і роги.

А по даху впевнено тарабанить дощ. Цей стукіт відчувається так добре, ніби я сам є хатою і дощ падає на мене. Але він хороший. Під нього добре засинати. Така колискова від матусі-природи. А якщо зморило на сон ще перед початком грози, то прокидання може бути незвичним.

Коли заснути в тиші, а будить шум, то з'являється осторога. Хоч насправді нічого надзвичайного не стається. Просто міняється ритм. На зміну зимовій вайлуватості приходить весняно-літня жвавість. Мова зовсім не про те мляве літо (час відпусток), коли більшість мріє позасмагати на пляжі й віддатися мирній бездіяльності.

У горах перші грози задають ритм росту трави. Вона прудко пнеться вгору, і вже наприкінці травня — на початку червня відбуваються перші сінокоси. Тому прокидатися треба до сходу сонця. У прохолоді косити найліпше, бо найлегше. Роса холодить босі ноги, і навіть трохи змерзаєш, а тому маєш охоту до руху. Трава покійно лягає у рівні валки. Вже як сонце осушить росу, треба розтрусити траву тонким шаром, щоб добре просушилася.

Такою була перша гроза. А день перед тим був перший грім. Я тоді косив у толоці ожину, яка розростається по всьому пасовиську і забирає пашу для корови. Колючки трохи подряпали руки, але

це зрівноважувала змога втомлюватись і перепочивати. У час перепочинку можна було прилягти в затінку берези і читати якусь хорошу книжку. Або навіть подрімати. У час такого короткого, нетривкого сну я й почув перший грім у цьому році. А в горах є повір'я, що коли вперше гримить, то треба тої ж миті покласти на голову камінь, аби весь рік не боліла голова.

Коли я написав про цей грім вірш і опублікував його у фейсбуку, то Мирослав Лаюк прокоментував: «Якщо ти писав цей вірш у Брустурах, то я вчора чув цей самий грім у Сподній. Моя мама прикладала камінь до голови, аби не боліла цілий рік, а ми з татом з неї сміялися».

Мед нічного повітря

Уже далеко за північ. Ти знаєш, що треба поспати, бо зранку — на роботу¹. І буде недобре, коли весь день моритиме сон. Але й розумієш, що в такі ночі не можна спати, коли повітря настільки густе, що його можна брати руками, а місяць такий великий, що при його світлі можна читати книжки. Але ти не маєш із собою книжок. Вони тобі й непотрібні. Читаєш з пам'яті вірші своїй кучерявій подрузі.

Дуже гарно вловити час цих чудових ночей, коли вже нема ранньовесняної паморозі, але й ще далеко до літньої млости. Температура саме така, що при ній добре повільно йти. Зрідка можна трохи посидіти на лавці й поговорити про те, що зранку треба на роботу. Але довго не всидиш, бо легка прохолода таки надходить. Тому ви зводитеся на ноги й ідете далі. Пливете в цьому густому повітрі, як риби у воді.

¹ Це вже міський текст. Так я в ті роки жив — у Франківську й у Брустурах. Навіть трохи в Києві. То так і писав.

Ще хвилину тому, коли настала порівняно тривала тиша і ти дивився просто у воду, і на світло ліхтарів, і світло зірок, які відбивалися у воді, вона спитала: «Про що ти так глибоко в озері задумався?» А при світлі видно, як плавають качки і часом хлюпається риба, виринаючи з глибин. Ближче до берега звучать хори жаб. Ти все-таки думаєш про роботу, але кажеш, що про думки. І про те, що ці думки мають плавати глибоко, як риби, а не сидіти біля берега, як жаби. І що вони мають бути мовчазними, а не скрекотати. І вже про роботу забуваєш.

Ви пливете, як дві рибини, у цьому густому нічному весняному повітрі. Як три рибини, адже в подруги з собою пес. І він теж — риба. Веде вас за собою. Адже пише Ярослав Довган, що треба пливти за своєю рибою.

Якщо дивитися на місяць не постійно, а час до часу, то можна бачити його цікаві зміни. Спочатку він був яскраво-жовтий. Потім став білий. Такий схожий на пса подруги, що пес почав на нього гавкати. Аж ні, то не на місяць, а на обережну жіночку, яка сторожко перевіряла, чи в контейнерах на сміття не лишилося пляшок з-під пива. А ти одразу згадав зворушливу історію кількарічної давності, коли ви з друзями у вечірній час пили пиво

на літньому майданчику і до вас також підійшла жіночка й спитала, чи віддасте їй свої пляшки, коли вони спорожніють. Ви погодились, і вона сіла оддалік на лавку. Коли ж побачила у ваших рухах поспіх, щоб її не затримувати, то по-материнськи підійшла і попросила не квапитись. Мовляв, хлопці, пийте повільно, щоб горло не заболіло від холодного напою. А я не поспішаю. Я на пенсії. Дочка і зять безробітні. То я назбираю трохи пляшок, здам, і буде на хліб. Вона мимоволі почала розповідати своє життя. А ти, розповідаючи все це вже подрузі, кілька разів наголошував на тому, що чужа жінка, яка збирає пляшки, турбується про вас, також для неї чужих, щоб ви не застудили горло.

Мед теплого повітря наливається у ваші легені. Обіч алеї світяться ліхтарі й одна вже розквітла черешня. Вона світиться дужче за всі ліхтарі. Вона засвічує небо і робить його блідим. Аж доки ви не розумієте, що це світанок. І світло черешні стає частиною світанкового світла. І пес подруги стає частиною світанкового світла. А ви пливете за ним, ледь помітним, але не боїтеся заблукати. Бо коли йти у світлі, то не може бути лихого шляху.

Слух на пташок

Треба було кілька років не слухати, щоб почати чути. Може, в когось це одразу й назавше, але в мене могло й ніколи не настати. Я про той час, коли починаєш слухати пташок. Чули всі, а от щоб стати чи сісти і слухати, як музику, то не кожен так робить.

Великою мірою це нормально. Бо коли людина народжується й одразу після материнського молока п'є сиру воду з криниці, що на подвір'ї, то навряд чи ця вода їй здаватиметься живою й смачною. Звісно, ця людина чутиме, що в іншій криниці вода недобра, якщо та справді такою буде. Але надавати ваги своїй воді немає сенсу, бо ж вона є така, як і має бути.

Те саме з природою, з краєвидами. В нас у селі ніхто не вживає слова «краєвид». Бо ніхто не дивиться на природу для того, щоб нею милуватися. І польових квітів ніхто не збирає, щоб поставити в хаті у вазу для краси. Трави збирають на чай.

Пам'ятаю, коли косили траву, баба Анна визбирувала з валків звіробій, деревій і центорію. Коли тепер кошу траву і стрічаю цю скромну рослину з маленькими рожевими квіточками, то згадую бабу. Ця рослина дуже схожа на неї. Баба казала, що чай із центорії помічний від серцевих хвороб. Саме для цього вона її використовувала. Невже того пізньосерпневого дня не вистачило центорії, аби бабине серце ще трохи билося?..

І з усіх, кого знаю з Брустурів і довколишніх сіл, єдиний, хто милується краєвидами, — це мій тато. Мені самому колись було дивно, коли вліті корова паслася на пасовиську в горах вище від хати, і тато, видоївши корову, не поспішав униз до якоїсь іншої роботи, а дивився, як заходить сонце.

Так сталося і з пташками. Навіть не знаю, чи тато їх слухає. Бо що тут надзвичайного, коли пташки цівкають? А ти їх чуєш щодня багато років. У місті може бути так, що коли людина приїжджає з села і дають їй нічліг з ліжком біля вікна, за яким навіть уночі великий рух машин, то гуркіт заважає їй спати і дратує. Натомість міські звикають і не звертають уваги. Їм той шум уже рівний тиші. То так само: хто рідко чує, той завше чарується співом пташок. А хто чує постійно, той перестає звертати увагу.

Кілька років тому я вперше потрапив до Києва. А вже невдовзі — на семінар для молодих літераторів у містечку під столицею. Нас поселили на відпочинковій базі, кругом гарні сосни, трава, асфальтовані доріжки. І от одного разу я, за звичкою, прокинувся задовго до сніданку і прогулювався цими доріжками. Поміж міцними стовбурами сосон пробивалися рішучі сонячні промені, й мені все це ніби подобалось, але для більшого відчуття насолоди я надів навушники й увімкнув у плеєрі улюблену музику.

Ще одним жайворонком виявився учасник семінару із Житомира Олег Левченко. Він щиро здивувався, що я не слухаю ранкових пташок, як він, а гуляю в навушниках. І я б, може, на той випадок не звернув уваги, якби не те разюче Олегове подивування. А втім, я тоді не проміняв улюблений гурт на пищення пташок.

Треба було кілька років не слухати, щоб почати чути. Я мав відійти од звуків природи настільки, щоб вони перестали бути для мене звичними. За це маю подякувати місту. Інакше я б досі був глухий і сліпий. А так, коли їду додому автобусом «Івано-Франківськ — Космач», то виходжу в Прокураві на роздоріжжі. Автобус їде далі, а я звертаю ліворуч і спускаюся вулицею до мосту, під яким

протікає річка Брустурка. Вона стрибає по великих каменюках і співає багатоголосим хором водних потіків. А як минаю міст і треба знову підніматися вгору, то там на мене чекають ще не такі співи. І я нарешті їх почав чути.

Мусить бути час на уважність

Але найбільше я буваю не вдома. Життя так минає в роботі й дозвіллі, що мало помічається. Всякі більші чи менші клопоти — і дня нема. Нема часу на уважність.

Якби я був уважнішим, то, може, міг би написати ще один щемкий текст про Брустури. У ньому мало б ітися про Вознесіння. Чудове свято в релігійному контексті, яке в дитинстві підсилювалося ще й природним і людським антуражем. Природний, наприклад, такий, що це вже дуже тепла пора, багато-багато зелені, пташки і сонце. Очевидно, саме в такий час і має бути Вознесіння. Здається, що саме так найбільше й пасує.

А крім того, на Вознесіння — одне з двох храмових свят у Брустурах. Друге — у грудні на Анни. Але зимове — компактніше. Якось так можна

порівняти, що коли людина змерзає, то трохи зсу-
тулюється, стискає плечі, втягує шию. Так і в груд-
ні на храм. А тепер — буяння.

Мабуть, було. Бо змалку пам'ятаю, що обабіч
вулиці на виході з церковного подвір'я облашто-
вувався цілий ярмарок із купою свистків, пістолів,
ляльок та іншої всячини. На цей ярмарок батьки
дітям виділяють спеціальні гроші. На них можна
купувати все, на що вистачить.

Дітям рідко вдавалося добути до кінця служін-
ня. Вже посередині хтось із друзів підморгував,
і ми тихо висувалися з церкви та й простували до
розкладок.

А там — іграшки, морозиво, солодка водичка,
сирні коники. Проте найголовніший атрибут — цу-
керки на паличках (паличках). Часто вони бувають
у вигляді півників, вивірок, ведмедиків, тому за-
гальна назва — когúтики. Цих когúтиків люблять
не лише діти, а всі-всі. Після служіння і старі, й мо-
лоді — всі купують цукерки. Бо як сам не з'їси, то
можна комусь подарувати. А такий подарунок на
Вознесіння завжди приємний. Він майже такий са-
мий невід'ємний від цього свята, як від Великод-
ня — писанка. Хоч, мабуть, не такий давній.

Але цього року я був неуважним. Дізнався про
свято з фейсбуку. Бо четвер. Робочий день. І дні

попередні були сповнені працею. І от на — маєш. Вдома храмове свято, а ти тут, у місті, працюєш. Батьки йтимуть до церкви, потім прийдуть у гості родичі з сусіднього Шепота, буде гарне спілкування, а ти можеш хіба згадувати попередні роки. Бо ж насправді, якби таки дуже хотів, то міг би бути уважнішим і наполегливішим. Міг би бути вдома.

І працював я з такими думками, працював. А тоді пішов до найближчої церкви. То було вже перед обідом, служіння добігало кінця, священник казав кáзання. І таки якось інакше стало, легше. Зрештою, велич свята не маліє від місця перебування. Хоч коли вийшов після служби надвір, то когутиків не було.

Вирішив розважити себе відвідинами хорошої фотовиставки від географічного журналу. Найбільше вразили дві світлини. Одна на початку експозиції, інша — у кінці. Хоч загалом було на що подивитися — незліч прекрасної природи на землі й у воді: звірі, риби, люди...

Крім того, гарно, що біля кожного зображення була невеличка його історія. На першому плакав хлопчик. Це було десь, наприклад, в Африці. Він гнав отару овець із пасовиська додому. Вулицею тим часом недбало їхав таксист і передавив половину овець. Фотографові вдалося зафіксувати

момент, коли хлопчик залився слізьми, бо не мав би що сказати вдома, а поряд із ним лежали мертві вівці. Після публікації світлини було зібрано чимало коштів, за які надали поміч усьому селу. Так із великої шкоди, втрати овець, вийшла набагато більша радість.

А на іншій світлині, яка вразила, була афганська дівчина. Її погляд у коментарі було означено як убогу красу. Бо видно, що дівчина втомлена, брудне лице, старий одяг... Але очі найчистіші. Коли за кількадесят років фотограф вирішив відшукати її, щоб дізнатися, чи ще жива, то знайшов. Обличчя було інше, його змінив час, але очі лишилися ті самі. Фотограф їх одразу впізнав.

Із таким настроєм зворушення я ще пообідав і повертався до праці. Дорогою згадав, що на Зелені свята храмове свято в Шепоті. І там теж мають бути когутики.

Зелені свята

Так помічаю, що мій жарт про те, що живу в Брустурах, а в Івано-Франківську лише працюю, таки має серйозні підстави. Бо хоч у місті проводжу п'ять днів на тиждень, але есеї пишу більше про село.

У суботу з самого ранку була робота з сіном. Розтрушували копиці, аби ще трохи підсихало, а тоді — в оборіг. Але не встигли після розтрушування як слід поснідати молодую картоплею зі сметаною і кропом, як за ґрунем гримнуло і почало хмаритись. От що значить гірська погода! Міняється миттєво. Вже за кілька хвилин від Шепота посунули чорні хмари і затулили сонце. Ми ґальопами (хутко) взялися закидати сіно до оборозу. Хоч і не досушилось як слід, але дійде в оборозі. На цей випадок є таке вирішення, що недосушене сіно слід кидати попри стіни. У стінах широкі шпари, тому вітер за кілька днів усе доведе до ладу.

Після короткої грози знову показалося сонечко, яке все обігріло і просушило. На черешнях біля дідової хати ще траплялися краплини з дощу, але загалом ягоди були вже теплими і смачними-смачними. Ледь терпкуватими і соковитими. Ними можна було ласувати довго-довго. Аж доки тато не гукнув, що треба йти врубати явора. Тобто зрізати кілька галузок, щоб прикрасити хату й обійстя.

Я взяв сокиру і пішов на сінокіс вище від хати. Там ростуть кілька гарних яворів і ясенів. Можна було піти в Гриців потік, туди й ближче, але не дуже зручно вилазити на дерево. А на сінокосі саме так, як треба. Врубав кілька великих гілок і потягнув їх додому.

Напередодні Трійці в нас завше все замаюють зеленню, бо свята ще й називаються Зеленими. Дві великі гілки — на браму. Дві менші — біля дверей до хати. Маленькі гілочки — за лиштви у вікнах. По гілочці — біля дверей у стайню, оборіг, пивницю, хатчину. Навіть одну поставив у ґражду для пса Лорда. Також гілку заткнув посеред грядки — всюди Зелені свята.

Коли поприкрашав усе обійстя, то поніс трохи явора до дідової хати. Дідо втішився, подякував. А тоді треба було понести явора й до баби Анни. Вже не з дідом вона, а на цвинтарі. Мама дала свіч-

ку, щоб засвітив на гробі, бо поминальна субота. То так і зробив, помолився. Поставив більшу гілочку явора на могилу, а меншу — у вінок на хресті.

А в Зелену неділю йшли в Шепіт до церкви. Там храмове свято. Тому в Брустурах служби нема, бо й більшість людей, і священник ідуть у Шепіт. Шепітська церква збудована на горі Кородистий. Коли стоїш на її подвір'ї, то до кам'яної гори Грегит можна рукою торкнутися. Так здається. А церква гарна, простора. Одночасно службу правили вісім священників з довколишніх сіл. Бо так є, що в якому селі храмове свято, то священники-сусіди приходять для спільної молитви. І люди так само. Бо були не лише від нас, а й з Космача, Прокурави, Річки, Снідавки...

Коли почалося водосвяття надворі біля каплички, то знов загриміло і вдарила дужа плóва (злива). Люди тішилися, що гарно вийшло, бо й сам Бог їх посвятив у Святу неділю. А як спускалися після служби з гори до хати, де мешкає мій на-нашко, татів брат, бо запросив у гості, то знаходили в лісі багато афин. І пальці, й губи ставали від них синіми. А потім ще переходили пóтік босими ногами. Бо після грози вода піднялася і забрала кладку, тому треба було роззуватися. Відтак у на-нашка я вже був увесь час босим.

Коли трохи посиділи і посвяткували, то вирішив піти до баби Параски, татової мами, до якої від нанашка близенько. Але баба не прийшла в гості, бо ноги болять, тому пішов я. Баба сиділа на призьбі своєї невеликої хатини і дивилася на гори. Зраділа моєму приходу, розповідала, що в селі діється з того, про що знає.

Що з толоки неподалік кінь вліз у сусідську пашу. Що не годна ходити і громадити сіно, бо ноги болять, тому в будні лише вишиває рушники. Згадала всіх, хто помер за останні тижні. А потім ще підсміхалася, розповідаючи про одну недавно упокоєну: «Вна моя ровесниця, так само мала сімдісекь один. Але пшла через горівку. А мене ноги боле, то я шє не годна йти на Кородистий». Цвинтар на горі біля церкви, тому до нього справді важко піднятися з хворими ногами. То най так і буде, і ще не раз баба пригощатиме смачними яблуками, як було цього разу.

А найкращий усміх на бабиному лиці з'явився, коли я вже мав іти, але згадав, що прийшов із гостинцем — мав цукерку на патичку — когутика, що їх продавали при вході до церковного подвір'я. Баба дякувала з дитячою радістю.

Гриців потік

Недалеко від хати біжить малий потік. Щойно в ньому вмивався. І так свіжо й гарно, що годі стримати захват. Такого малого вистачає для великого задоволення. На повні груди вдихаю і видихаю свіже повітря. Біля потоку завжди гарно і прохолодно. Навіть у найбільшу спеку.

Потік біжить яром поміж двома пагорбами. На тому, що зліва, пасуться сусідські корови, бо пагорб сусідський. А на правому — невелика грядка і сінокіс. Це вже наше. Колись власником правого пагорба і потоку був якийсь Гриць. Але в першій половині минулого століття мій прадід Лук'ян той ґрунт викупив. Потім земля перейшла в спадок моїй бабі Анні, а зараз — мені. Але ми в родині, за старою звичкою, все одно йменуємо ту землю Грицево. І потік теж — Гриців.

На пасовиську й сінокосі земля чиста і гладка. За нею доглядаємо і чистимо щовесни від гілочок

і пагонів деревець, які проростають, бо через них буде зле косити. А от яру, де біжить потік, уваги приділяємо куди менше, тому схиля тримають на собі кілька здорових буків, грабів, яворів і ясенів. Від цих могутніх дерев завше хороший затінок. А від потóку, який витікає з-під великої пліти, порослої ліщиною, — добра прохолода.

Вода в потóці чиста, холодна і смачна. Колись мій молодий тато після косіння трави на правому пагорбі напився тої води і вмився нею. Відтоді захворів і у вологу погоду йому важко дихати. Тато пив із чуркала при самому руслі. Зараз те чуркало пересохло, а вода витікає з іншої нори трохи нижче.

Я так високо вгору не йду, бо не дуже зручно через стрімкі зарослі схиля. Хоч насправді там не більше сорока метрів. Та люблю вмиватися вниз біля кринички, з якої корова п'є воду, коли її пускають пастися на сінокіс. Так буває кілька днів навесні, поки на високому пасовиську ще мала трава, а корова хоче надвір. Тоді її випускають на сінокіс, щоб трохи спасла молодії трави, аби вся трава на всіх городах не виросла для косіння одночасно. Бо довкола хати, кухні, стайні, пивниці, оборогу трава вже виросла така висока, що тато трохи скосив. А ближчим часом треба косити решту. Тоді як припасену траву на Грицевім треба буде

косити десь аж за тиждень-два. І так добре, бо все нараз скосити не годен.

Другий раз, коли корова пасе на правому пагорбі і п'є воду з кринички від потóку, — це восени. На високому пасовиську вже нема що пасти, а на пагорбі трава скошена, отава скошена і вже трохи підросла друга отава, а може, й третя. Але такої теплої погоди, щоб її висушити, вже нема, тому краще пускати пастися корову. Тоді й молоко добре прибуває.

Коли я йшов до потóку, то зустрів на стежці ящірку. Вона була така поважна, як наш кіт узимку. Я його теж чогось називав Грицем, хоч уся родина — Маркусом. Певно, таке ім'я мав персонаж якогось серіалу, що за ним стежили мама і сестра. Але десь на початку весни Маркус пішов гуляти і не повернувся. Від того в хаті було трохи суму. Але от тепер я стрів ящірку, і вона якось так гідно рухалася, ніби якась тета, що я мало не сказав до неї: «Слава Йсу!» Зрештою, чого ж не привітався? Може, й відповіла б. А так просто зійшла зі стежки в траву і спинилася між стебел. Я присів біля неї. Сіра спина, зелені боки з чорними крапочками.

А перед відвідинами струмка випало розтрушувати валки першої трави довкола хати. Тато скосив ще позавчора, але відразу пішов дощ, і так

мокло два дні. Лиш нині рано гарно загріло сонечко. Коли розтягував граблями замоклу траву, то вона аж парувала, мовби полегшено зітхаючи: «Ох!» І легко розпростувалися різні польові квіти, стебла і листя трави. Зараз їм тепло і лагідно. Трохи сонно і трохи втомлено під гарячими променями. А скоро почне снитися сон про сіно. Взимку траві й корові снитимуться однакові сни.

Червень, 2013²

² Як ви могли побачити на титульній сторінці, це — друге видання книжки «Це літо, але вже все зрозуміло». І не просто друге, а доповнене й перероблене. Через це автор вважає за потрібне (або просто хоче це робити) всіляко докоментовувати, уточнювати, підкреслювати, наголошувати, звертати увагу на певні нюанси в текстах, певні події, час їхнього написання тощо. Тому так важливо читати не лише есеї, а й виноски. У цій книжці вони не просто щось уточнюють, а є частиною авторського тексту і необхідні для цілісного розуміння книжки, а надто її драматургії.

Загалом, тут тексти не датовані за часом написання, оскільки вони не про історичні події, тому дати не мають значення. Але ця виноска все-таки з'єднана з однією конкретною датою — це рік і місяць, коли авторів виповнилося 25 років. Саме цього року написано найбільше текстів цієї книжки. Дещо автор розкопав із записів 2008–2012 рр., ну і ще частину писав у 2014–2016 рр., зокрема в період, коли перше видання вже готувалося до друку і найновіші на тоді тексти фактично не могли до нього ввійти.

Проте з часу виходу першого видання автор майже перестав писати есеї, а все ж мріяв про перевидання з тими найновішими текстами, то ось мрія здійснюється.

Чому ще важлива дата написання цього і більшості текстів книжки? Відтоді суттєво змінилися погляди автора. Він, здається, не має чітко сформованих нових поглядів, але має стійку непевність у значній частині поглядів тодішніх.

Однак ця книжка — художня, то й не все тодішнє варто прямо ідентифікувати з автором, навіть якщо він пише нібито про себе, бо це певною мірою стилізація під отакі-от ліричні чи мисленнєві тексти, які подеколи можна ідентифікувати як щоденникові записи. Проте це записи радше ліричного героя, аніж самого автора. Більше про все це — в останньому тексті книжки.